

105407

75

Næringslivets leveranser og arbeider for den tyske vernemakt.

I dagene etter 9. april 1940 hersket der i det norske næringsliv, som overrømt ellers, fullstendig kaos. Etterhvert som de tyske tropper underla seg større og større deler av landet meldte problemet om hvorledes en skulde forholde seg overfor okkupanten, med stigende tyngde. Situasjonen var ekstraordinær - med et meget mildt uttrykk. Den var helt ny og fullstendig uvandt og ukjent og måtte møtes med ekstraordinære midler.

Imidlertid fikk en noen veiledning i administrasjonsrådets henstilling om lojalt samarbeide med okkupanten. Et meget sterkt inntrykk gjorde også de ord som falt fra høyesterettsjustitiarius Paal Berg og den norske kirkes primas, biskop Berggrav, ord som det ikke er nødvendig å komme nærmere inn på.

Almenheten og dermed også næringslivets menn ble også vidne til at stat og kommuner fra første stund av stillet seg til disposisjon for okkupanten og hans organer. Det offentlige gikk selv i spissen med utførelse av tyske arbeider av ren militær natur. Således vakte det ikke liten oppsikt at Oslo Kommune i siste halvdel av april 1940 satte igang de omfattende byggearbeider på Fornebo Flyplass, arbeider som naturligvis var overordentlig krigsviktige for okkupanten og hans fortsatte militære operasjoner i Norge. Fornebo flyplass var jo også dengang flittig besøkt av engelske flyvende bombeformasjoner. Den almindelig næringsdrivende uten kjennskap til det som foregikk bak kulissene og foran arbeidets igangsettelse, så også at ingen av de offentlige menn i Oslo Kommune eller Administrasjonsrådet forlot sine plasser. En måtte derfor trekke den konklusjon som også viste seg å være den eneste riktige, at disse for fienden så betydningsfulle arbeider, som direkte ble benyttet til bekjempelse av de norske og britisk-franske styrker i Norge, ble utført med de norske myndigheters fulle konsens.

Den egentlige sammenheng hermed var følgende :

Oslo Kommune hadde på den tyske vernemakts henstilling om reparasjon av Fornebo flyplass utbedt seg et skriftlig pålegg. De tyske myndigheter avslo dette og med den begrunnelse at de var kommet til Norge som venner og derfor ikke vilde bruke makt. På et møte som fant sted på Administrasjonsrådets kontor ble det derpå besluttet å sette igang arbeidet ~~ixxer~~ uten sådant skriftlig pålegg.

På møtet var tilstede følgende herrer :

Direktør Alf B. Bryn	-	Representant for Administrasjonsrådet,
Finansråd Hartman	-	" " Oslo Kommune,
Arkitekt Odd Nansen	-	" " entreprenørene,
2 representanter for Arb. Fagl. Landsorganisasjon og		
2 " " Reichskommisariat.		

Ingen av disse herrer er dradd til ansvar for dette eklatant krigsviktige arbeide. Hadde imidlertid en N.S.-mann hatt noe med dette å gjøre ville det utvilsomt ha skaffet ham flere års ekstra fengselsopphold.

Arbeidet ble overzlatt til private entreprenører, som således fikk første hånds kjennskap til at det var gøutert på høyeste administrative hold, at arbeider av krigsviktg ørt farefritt kunne utføres, når bare de tyske myndigheter ba om å få arbeidet utført. Hvor meget mindre betenkkelig måtte det ikke da være å sette igang bygging av barakker, som i allefall medførte den fordel for den sivile befolkning, at borgerne ble spart for smertefulle innkvarteringer og husrombeslagleggelse?

I samme retning måtte det også trekke at administrasjonsrådets formann, fylkesmann Christensen i et offentlig foredrag kunne uttale følgende:

"Alt må være foretatt for vi går over til å bli tysk provins. Skjer det har det lange utsikter med oss".

En uttalelse av en ledende mann innen fagorganisasjonen, Elias Volan, måtte også veie tungt:

"Jeg ville ikke være med på den linje, at vi skulde velge jernhelten. Det gjælder større verdier enn kongehuset".

Allikevel fælte næringslivet menn seg ikke trygge. De utb. seg gjennom Norges Industriforbund nærmere forholdregler. Forbundet satte seg i forbindelse med inh. regjeringsadvokat Knutten Johansen, som i skriv av 27. mai 1940 ble utvalgt følgende:

"Det er uventetstellig at innen det berøttede omfæde gis okkupasjonsmyndighetenes bestemmelser foran det ordinære lov, til bestemmelse. Den siste kan ikke ved forordning forordningskraftig pålegge den norske befolkning eller umulig med som okkupasjonsmakten pålyr eller forlenger, såkænt okkupasjonsmakten pålyr ikke ligger utenfor grensene av denne okkupasjonsmyndighets utvalgte beføyelse. Herav er følgen den at en hel del ikke senere kan være ansvar gjeldende mot norske borgere, fordi disse ikke bare settet seg etter denne regjeringens forholdesordner, når disse var i stand med okkupasjonsmyndighetenes bestemmelser".

Denne uttalelse ble sirkulert til Norges Industriforbunds samtlige medlemmer, som sirkulære nr. 31-1940 (avskrift av dette sirkulære medfølger nærværende betretning som eget bilag).

Stillingen var altså den at det norske næringslivet menn ikke behøvet å være noen engstelse eller ha betenkeligheter ved å inngå kontrakter med eller utføre arbeider for de tyske myndigheter. Opphevelsen av Administrasjonsrådet og utnevnelser av de kommissariske statsråder kunne ikke bringe noen endring i dette forhold, såneget mer som de kommissariske statsråders oppnevning ikke foranlediget høyesterett til å framkomme med noen protest. Høyesterett gikk som bekjent av på et senere tidspunkt, og på en sak av langt mindre betydning. Administrasjonsrådets tilbakeholden foregikk lenge etter at regjeringen Nygaardsveld hadde forlatt landet, landet var da forlengst okkupert i sin helhet og derfor underlagt Hæger-konvensjonens regler og folkerettens bestemmelser.

Den 9. juni 1940 utstedte regjeringen en erklæring om at krigen var opphørt i Norge og bare skulde fortsette på andre fronter. Uten noensomhelst kjennskap til folkerettens bestemmelser var det klart for enhver at Norge nå var underlagt okkupantens styre, og at enhver borger hadde plikt til å rette seg etter okkupantens bestemmelser. I fulloverensstemmelse med folkeretten kunne derfor forretninger avsluttes med okkupanten og hans organer. Om det altså kom forordninger fra regjeringen i London, hva det i den første tid ikke gjorde, og om sådanne forordninger var blitt kunngjort for det norske folk, hva som ikke skjedde og som under hele krigen ikke kunde skje på noensomhelst betryggende måte, så var enhver i sin fulle og klare rett når han utførte oppdrag fra okkupanten.

Etterat okkupasjonen var fullbyrdet og regjeringen hadde forlatt landet, ba Norges Industriforbund fhv. regjeringsadvokat Kristen Johansen om en tilleggsuttalelse, i kriv av 14. juni 1940 uttalte denne følgende :

"De har ønsket den tilleggsuttalelse fra meg på grunnlag av det faktum at den norske hærledning har oppgitt kampen. Resultatet herav og av det engelsk-franske tilbaketog fra Narvik-området er at den tyske hærkraft ubestridelig er å oppfatte som okkupant av hele Norge, og videre at Haagerkonvensjonens art. 44 og 52 blir uten anvendelse for såvidt som disse beskytter norske personer mot tvangsmessig hjelp ydet okkupanten under dennes militære operasjoner mot landets egen stridsmakt. Videre følger av Haagerkonvensjonens art. 43 og 45 at okkupasjonsmakten har all den administrative myndighet som normalt tilkommer landets regjering. Konsekvensen er at enhver norsk borger - eller selskap - er lovmessig berettiget til å slutte kontrakter med okkupasjonsmakten om ethvert arbeide og enhver prestasjon innen rikets område. Hvorvidt han er forpliktet til å utføre sådant arbeide, vil avhenge av om han etter landets lov er forpliktet hertil, eller om utførelsen er til "okkupasjonshærens behov".

En avskrift av det sirkulære som Norges Industriforbund på grunnlag herav sendte ut til sine medlemmer (nr. 38-1940 dat. 14. juni 1940) medfølger som bilag.

På et spørsmål om "der kan trekkes noen grenser for hva private personer er forpliktet til å foreta seg for den okkuperende makt", ble der svart følgende:

Svaret gis i og med en henvisning til hva der foren er sagt om Haagerkonvensjonen.

Regjeringsadvokat Kristen Johansen må betegnes som et ledende høytstående og autori-tativt juridisk hold. Ved hans fratreden uttalte jo også Høyesterett at han var den ypperste representant for norsk sakførerstand, som overhodet hadde opptrådt for deres skranker. Hans uttalelse var dertil uforbeholdent endossert av en av landets største og mektigste næringsorganisasjoner.

Etter dette måtte enhver forretningsmann anse seg som værende i sin fulle rett når han gjorde forretninger med tyskerne. Det var ikke bare fullt lovlig, men det måtte også fremstille seg som en landsgagnlig handling, ettersom det gjaldt å holde hjulene igang og arbeidsløsheten - et dengang katastrofetrucende fenomen - fra livet. Det var å forutse at nøden og elendigheten i landet ville bli uoverkuelig om arbeidslivet skulle stoppe opp. Den tyske administrasjon var ellers også den eneste som kunne skaffe næringslivet råvarer og hjelpemidler til erstatning for den tapte oversjøiske import. Det sivilt-norske behov kunne ikke tilfredsstilles medmindre tyskerne fikk sine midler av den norske industriproduksjon.

Følgene av disse konstelasjoner var også den at det ene firmas engasjement med tyskerne trakk det andre med seg, også firmaer om hvis nasjonale sindelag og patriotiske forpliktelser der ikke kunne herske tvil. Der utviklet seg etterhånden et formelig kappløp, en intens konkurransen om ordrene fra den tyske vernemakt.

Å nevne alle de store, mellomstore og mindre firmaer som under Administrasjonsrådets slagord "samarbeid med okkupasjonsmakten" gjorde sitt ytterste for å sikre seg tyske ordrer, utførte dem på den mest tilfredsstillende måte å sikre seg gode tyske forbindelser selvsagt helt ugjørlig. Det er lettere å nevne dem som ikke gjorde det om sådanne firmaer overhodet eksisterer i nevneverdig omfang, noe en har grunn til å tvile på, når en betenker at enhver andre betingelse

En del eksempler omfattende enkelte landskjendte firmaer og en del bransjer som var særlig sterkt engasjert, vil vi se de uoverskuelig dimensjoner begrepet "krigsprofitor" har. Norsk Hydro, vårt ledende industrikonsern leverte inntil 25% av sin kvælstoffproduksjon til støtte for den tyske ammunisjonsfabrikasjon. Selvsagt var dette et pålegg som måtte etterkommes, men pålegget ble utført under innsats og uten enhver antydning til sabotasje. Det samme kan sies om de svære kvanta tørr-is (kullsyre-is) som Norsk Hydro leverte og som muliggjorde en betydelig eksport av fisk til aksemaktene og deres armeer. Fra første stund av leverte også Norsk Hydro det beryktede tungtvann til tyskerne. Etter uttalelser i pressen av gen.direktør Aubert måtte denne allerede sommeren 1940 ha vært klar over tungtvannets betydning for atomsprengningen som jo tilslutt avgjorde krigen med Japan. Herr Aubert var meget stolt over at Hydro hadde levert 185 kg. tungtvann til Frankrike, et kvantum som gikk videre til England og Amerika og som muliggjorde atombombens konstruksjon. Men han nevnte intet om det mangedobbelte kvantum Hydro leverte til tysk atomforskning og heller intet om den konkurransen som utviklet seg mellom tyske og norske kjemikere, fysikere og ingeniører i retning av produksjonsforbedringer. Hydro sendte sin egen driftsbestyrer til Tyskland for å sette seg inn i de tyske eksperterens forslag og Hydro utarbeidet selv tilleggsmetoder, forbedringer og oppfinnelser. Sammen med okkupasjonsfinansieringsinstitutt i Berlin deltok Hydro med 1/3 av aksjekapitalen startningen av A/S Nordisk Lettmetall til produksjon av de overordenlig viktige krigsråstoffer aluminium og magnesium. Firmaet stilte hele sitt store apparat av fagfolk og materiell til disposisjon for en hurtigst mulig realisasjon av planene og utførelse av anleggene. Og noen sabotasje eller mangel på god vilje var det ikke tale om før anleggene ble bombet i 1944. Tvertimot uttalte en av selskapets direktører i en tale for firmaets arbeidere og funksjonærer på Rjukan (visstnok så sent som i 1942) at alle måtte være beredt til å yte sitt ytterste for å fremme produksjonen og den som ikke gjorde det hadde en ikke bruk for. Uten dette intense og initiativrike samarbeid hadde tyskerne hverken kunnet skaffe seg nevnevordige kvanta tungtvann eller gjennomføre sine lettmetallplaner i Norge.

Alle gruve- og mineralforekomster var engasjert for tyskerne og kapasiteten utnyttet i størst mulig grad under de forhåndenværende forhold.

Om den norske industri kan det generelt sies at den var utsatt for tyske pålegg og at etterkommelsen av disse pålegg var meget lett å kontrollere for tyskerne. Disse pålegg ble mottatt meget villig og industrien benyttet anledningen til å forbedre anleggene og øke produksjonen.

Den store mengde av små, middelstore og store mekaniske verksteder var fullt opptatt med ordres fra den tyske krigs- og handelsmarine, idet de bygget jern- og treskip og utførte reparasjoner. Akers mek. Verksted innførte dobbelt skift. Alle hjelpeindustrier leverte fortløpende varer, materialer og maskindeler. Strømmens Verksted leverte fra sitt store stålstøperi med stor intensitet stålpropeller og stevner. På samme måte leverte Eurcka Mek. Verksted pumper, Nabbetorp dekkmaskiner, Christiania Spigerverk nagler, likesom den hele lange rekke av underleverandører leverte deler og verktøy, vel vitende om at alt dette gikk til dekning av viktige tyske krigsbehov. Elektrisk Bureau leverte skips- og landradioapparater, sendere, mottakere, peileapparater og lignende høyviktige krigsredskaper. Norsk Elektr. og Brown Boveri, Per Kure, Nasjonal Industri og tallrike andre bedrifter til framstilling av elektriske apparater, maskiner og materiell, arbeidet i største omfang direkte og indirekte for den tyske vernemakt.

De store anlegg som Nordag og Nordisk Lettmetall satte igang var bare en brøkdel av denne omfattende virksomhet. Forøvrig nevnes Vulkan, Kværner Brug, Myrens Verksted, Rodeløkken, Kampen og Akerselvans mek. Verksteder, Drammens Jernstøberi, Alfred Andersen, Larvik, Ola Jacobsen, Brevik, Mjølner, Bergen, o.s.v.

Hele automobilbransjen med dens tallrike underbransjer var fullt engasjert i tyske tjeneste. Askim Gummivarefabrikk omstillet fabrikkasjonen til forarbeidelse av buna. Sprengstoffindustrien gikk i tysk tjeneste. Hele Papirindustrien var fullt opptatt med å tilfredsstille de tyske krigsbehov. Alt som heter trelast, handel og treindustri av enhver art over hele Norge gikk inn for å dekke de tyske behov. Mange nye sagbruk ble satt igang og nedlagte bruk satt i drift. Barakkebygging og framstilling av flylemmer ble foretatt på tomter som ble stillet til disposisjon. Dette gjorde således godseier Mathiesen, Eidsvoll, som etter opplysninger i dagspressen skal ha tjent mellom 3 og 4 millioner kroner under krigen, og som for denne sin innsats ble belønnet med stilling i Erstatningsdirektoratet.

Firmaer som Andr. H. Kjær, Saugbrukforeningen, Treschow Fritzøe, Løvnskiold, Fossum, E.A. Hammer, Berger Langmoen, brukene ved Glomå og forøvrig i alle vassdrag leverte trelast til tysk krigsbehov. Det er neppe noen skogeier som ikke har tjent meget gode penger ved direkte og indirekte leveringer av trelast som før eller siden havnet hos tyskerne.

Berger Langmoen i Brumundal bygget ny, stor fabrikk og fikk valuta til innkjøp av svenske maskiner til fortrenghsel for vårt matvarebehov. Han konstruerte "Brumittplater" og fikk en sekssifret mulkt for ublu avanser på sine tyske leveranser. Da freden kom opptrådte han som hjemmefrontmann med stålhjelm og revolver. En lang rekke bruk er gått til større eller mindre utvidelser.

Så å si hver eneste blikkenslager leverte rørpiper og rørhetter for tyske barakker. Jernstøperiene utvidet for å kunne levere barakkeovner i titusenvis. Treerørfabrikken skaffet treerør og beholdere av tre, som også ble konstruert for pontoner. Stormbull konstruerte sine egne typer barakker "S.B." og bygget sådanne for millioner av kroner. Innehaveren ble sloppet løs fra Ilebu, etter sigende for god utvist nasjonal holdning.

Kan imidlertid industrien påberope seg tyske pålegg og tysk kontroll, så kan ikke handelsstanden anføre sådan. For å selge varer må en drive akkvisisjon. Og dette ble da også gjort i den største utstrækning. En fiskehandler av de større, som Erling Moe, Oslo, kunne på tyske leveranser tjene så meget at virksomheten ble betydelig utvidet og kjøleanlegg bygget, samtidig som gjelden ble betalt. Da krigen begynte å gå i tyskernes disfavør slo han om og hjalp fanger på Grini. Men over disken fortsatte han å selge fisk til Dienststøtter.

Alle bygningsfirmaer la i krigens første år flate for å få andeler i de tyske ordres. Senere gikk de over til å benytte mellommenn. Som eksempel på hvorledes en gikk fram kan nevnes at Gustaf Aspelin skaffet seg wire fra sine tyske forbindelser og engasjerte firmaet Kaare Wiken som mellommann. Sistnevnte mellommann er arrestert, men ikke leverandøren. Wiken ordnet sådanne forretninger for kr. 400,000.- for Aspelin og for kr. 300.000.- for Lorentzen & Wettre, Oslo. Eksemplenes antall er legio.

Fiskerienes og transportvesenets menn er i samme kasus. Enhver med noenlunde kjennskap til norsk næringsliv og dens arbeidsvilkår vil kunne supplere listene over krigsprofitorer med tusener og titusener.

et bransjeregister og ligningsprotokollene og spørre hvor de store fortjenestene under krigen skriver seg fra. Praktisk talt utelukkende for tyske ordres, direkte ~~xxxx~~ og indirekte.

Den voldige inntektsstigning som alle bransjer har hatt under krigen er imidlertid bare endel av den virkelige inntekt.

En skal huske på at skattesnyteri utviklet seg fra en sport til en nasjonal holdning ettersom det jo gjaldt å la N.S.-styret i stat og kommuner få minst mulig å rutte med. Men ekstrainntektene lot seg likevel ikke skjule. Arbeidsløshet fantes ikke og alt som kunne produseres solgte seg selv. Tyskerne tok kvalitetsvarene. Surrogatene, erstatningsvarene og semiproduktene gikk til sivilt behov og resten i svartebørs.

En skal her huske på at beskjeftigelsen med fullførelsen av tyske ordres bød så mange fordeler. Det gjaldt således å sikre seg mot at sjefer, juniorsjefer, funksjonærer og arbeidere ikke ble utskrevet til "Nasjonal Arbeidsinnsats". Aldri har trafikken i de tyske "Dienststellen" vært så stor som etter at denne lov trådte i kraft, og det var dog på et meget sent tidspunkt av krigen. Arbeidskontorenes arkiver kan fortelle meget herom.

Men hva sier landssvikanordningen herom? Jo, her heter det at det er avgjørelsen om firmaene "Selv har innledet forbindelsen med tyskerne, eller arbeidet i nær forståelse med dem, påskyndet eller utvidet virksomheten uten å være tvunget til det". Etter dette er neppe mange skyldfrie idag.

Selvsagt kan det ikke bevirke straffefrihet at mange også har gjort nyttig arbeid for det sivile forbruk, at de har sabotert på enkelte tidspunkter, og fortrinsvis da alle forsto at tyskerne ville tape, at der er ytet bidrag til hjemmefronten og selvsagt kan det ikke hjelpe at en har skaffet seg pålegg som dekning eller operert med stråmenn, mellommenn og annen kamouflasje.

Men heller ikke her kan kapitlet om krigsprofitørene slutte. Vi har også de hundretusener arbeidere, gårdbrukere, gårdsarbeidere, skogsfolk, fiskere og også funksjonærer som frivillig meldte seg til de høytbetalende tyske anlegg av militær og krigsøkonomisk natur. Ennå så sent som i 1944 måtte myndighetene gripe inn overfor entreprenørenes økende og store annonser i dagspressen etter arbeidskraft som ble lovet fri reise og gratis opphold og forpleining. Det er bare gradforskjell mellom de firmaer som tjente millioner på tyske leveranser, og den småbruker som forlot sitt bruk for å tjene en månedslønn større enn hele hans årsinntekt. Den tyske varnemakts parole var jo å få arbeidene utført hurtigst mulig uten hensyn til omkostningene. Samtidig lød det i alle år et stigende nødsskrik fra landbruket som til dekning av landets forsyninger manglet arbeidskraft nemlig den som var å finne på de tyske anlegg. Fabrikker ble jo tømt for arbeidere og hele bygder av folket på arbeidskraft på grunn av strømmen av titusener på titusener av små, men grundige krigsprofitører.

De 11 a 12 milliarder kroner som tyskerne brukte i Norge under krigen gikk alle mer eller mindre til "krigsprofitørene" selv den relative bagatell som gikk til soldatenes sold ble for den største del brukt i tyske kantiner, som fikk sine varer fra norsk industri og handelsstand. Hver eneste krone gikk over i nordmenns lommer på en eller annen måte. Skal en etterspore om disse milliardbeløp ble påtvunget nordmennene eller om de ble mottatt frivillig og med glede, vil rettsapparatet ha nok å gjøre for noen århundrer.

Krigsprofitørproblemet lar seg overhode ikke løse og sannheten er dessverre den at alle og enhver lot seg lede av den lette adgang til ordinær og ekstroordinær fortjeneste på ordres som en hadde høyeste holds ord for var fullt lovlig og straffefrie og utføre.

Når er en gått igang med aksjoner mot enkelte "Krigsprofitorer". Men det er en ukrenkelig rettsregel at der skal herske likhet for loven. En rettsstat som vil telle blandt siviliserte nasjoner, kan ikke bryte dette urgamle rettsprinsipp. Men skal ~~hvert~~ dette forfølges i alle konsekvenser så har det norske næringsliv, gårdbrukere, småbrukere, fiskere og arbeidere noen millioner fenselsår å avsonc. Landssvikanordningen er hvorken til å misforstå eller snau med hensyn til straffeutmålingen.

De relativt få krigsprofitorer som er arrestert må regnes i promiller av alle virkelig skyldige.

Og på hvilke grunnlag sitter disse arrestert? I perktisk talt hvert eneste tilfelle skyldes det anmeldelser fra utenforstående. Nu er angiveri en virksomhet som for N.S.-medlemmers vedkommende belønnes med årelange straffer. Men denne angivervirksomhet er bara barnematen mot hva gode norske borgere har prestert overfor n.s.-medlemmer og krigsprofitorer. Bare Landssvikavdelingen i Oslo har etter hva det er opplyst i pressen mottatt over 80.000 anmeldelser. Er det noen som tror at disse anmeldelser bare er diktert av edle motiver? En kan rolig gå ut fra at motivene er av slatteste slag. Bare det mest overfladiske kjennskap til det faktiske forhold er nok til å konstantere at angiveri for krigsprofitorvirksomhet har de slatteste menneskelige egenskaper som motiver. Det er konkurransenid, hevnfølelse, personforfølgelse og håp om personlig vinning. Og det er sist, men ikke minst røklekning av sine egne forhold. Jø høyere en skriker om krigsprofitorer, dess mer avleder en oppmerksomheten fra egne synder, et psykologisk, urgammelt fenomen.

Her skal bare nevnes et eneste eksempel: Henry Johansen, der som bekjent også før krigen drev millionforretninger. Hvorledes han med sin mangartede virksomhet overhode kunne unngå å komme i forbindelse med tyske ordregivere er en annen sak. Hovedsaken er at denne fremstående mann nå har sittet over et halvt år på Ilebu. Den drivende kraft i aksjonen mot ham er adv. Johs. Sundfør, som er oppnevnt som hans bobestyrer. Sundfør er hans personlige fiende. I en sak i 1933 hvor Adv. Arntzen forøvrig var Sundførs motpart kom det til pinlig sammenstøt, og bare adv. Sundførs ilsonne utmeldelse av Saksførerforeningen reddet ham fra eksklusjon. Nu sitter han ikke alene som sin uvcnns bobestyrer, men også som hans statsadvokat, etter hva det opplyses i pressen. Selv svakt utviklet anstendighetsfølelse burde nettop ha tilsagt ham å holde seg vekk fra denne affære. Han må vel sics i aller høyeste grad å være moralsk inhabil. Men han opptrer også som dommer, idet han i pressen erklærer at Henry Johansens fengslingskjennelse skal forlenges. Det avgjør som bekjent forhørsretten.

Burde ikke en slik opptreden fra adv. Sunførs side være mer enn nok til å få ham fjernet fra disse stillinger som han ikke er habil til og som han kun misbruker for å kunne oppnå hevn over et menneske han har lagt hat til. å sjikanere Henry Johansen og hans hustru, fru Kirsten Flagstad, på en måte som ethvert anstendig menneske må innse er avskyelig. I en rettsstat som Norge burde vel ikke en beskikket statsadvokat og bobestyrer på forhånd uttale seg om hvor lange siktede skal sitte arrestert og heller ikke komme med uttalelser til pressen i den utstrækning han har gjort.

Har en først kikket nærmere på de arresterte "krigsprofitorer"'s saker og på motivene for deres arrestasjoner, må en rødme av skam av så megen menneskelig lavhet. Og dette skal en slippe løs på tusener på tusener av næringsdrivende, på hundretusener av borgere. Eller skal en virkelig slippe fri alle dem som for en daglønn av 30 sølvpenge solgte sin arbeidskraft til utførelse av tyske krigsanlegg.

Som forholdene nå er råder en veritabel mangel på rettssikkerhet. Hvis der skal være likhet med lovet kan ingen være trygg for anmeldelser og angiveri med påfølgende månedlange opphold i fengsler og leirer, mens den overbelastede etterforskningstjeneste søker å komme i nærheten av sakens bund. Sannelig kan en her bruke professor dr. juris Skeies ord om at "aldri har det hersket slik rettsløsheit i landet som nå".

Det går på vår nasjonale ære løs. Det koster utallige millioner å holde dette gående. Dette har vi ikke råd til og ikke moralsk, juridisk eller sosialt lov til. Nå må alle byggende krefter settes inn i gjenreisningen. Og til denne gjenoppbygningen av vårt land hører også en moralsk gjenoppbygning.

Skal denne forfølgelse fortsette påføres det norske folkelegeme ulagelige livssår.

Når historiens dom engang skal skrives og forholdene i Norge etter den 9. mai 1945 likeoverfor medlemmer av Nasjonal Samling, kommer der til å falle et meget tungt ansvar på Prestestanden med kirkens primas i spissen, på dagspressen, på stifterne og lederne av Landssvikanordningen og på alle de titusener av "Gode Nordmenn" der i de siste måneder har søkt å røkklegge sine egne handlinger under krigen for ikke å bli grepet av Landssviklovens klør.

I ly av slagordet om at "rettsstaten Norge" nu er gjenopprettet (hva våre eldre jurister med prof. Skeie i spissen ettertrykkelig benekter) har prestestanden, dagspressen og nevnte Gode Nordmenn forkynt hatets og hevngjerrighetens evangelium, og følgene har ikke uteblitt. Den der ikke har vært krass nok er blitt hånet som stripet, og de få der tillot seg å heve sin røst for å vekke folket, har man skremt med truslebrev og på annen måte.

Straks hatets blodrøde fane ble heist den 9. mai 1945 begynte menneskejaktene her hjemme, og kvinner, barn, menn opp i støvets alder, syke og invalider fikk alle hårdt følge hvorledes massene selv i et opplyst land som Norge kan utfolde de aller laveste instinkter.

Der har stått menn og slått seg for brystet og rost seg selv av å være mordere. Hjemmene ble ryddet for innbo og løsøre og forsvant som tyvegods. I fengslene er fangene blitt skutt og invalider med blødene, nylig opererte lemmar, ble utsatt for en slik rå og gemen ~~menneske~~ behandling, at der måtte pånytt amputeres. Det hendte også at slike forsvarsløse invalider ble slått av sine bevopnede vokterne med revolveren i ansikter og over sårene.

I fengslene har mange mistet sin forstand - og dette fenomen fortsetter å herje i fengslene -. Selvmordforsøk har ofte forekommet. Ja, sogar selvmord. I et tilfelle er vedkommende bonde truet med under et forhør av en politimann, at han skulle sørge for at bonden mistet både gård og grunn. Bonden sturet i noen dager - og så skar han pulsåren over.

Mange har fått skade for livstid gjennom dyssenterxi, Beri-Beri oppstått gjennom sultekosten i mai da de kun fikk en tredjedel av de kalorimengder en voksen mann må ha. Mange stillet sin sult ved å "stjale" kasserte poteter og kålrabi i søplekassene. Men denne trafikk ble straks stoppet, idet der ble satt et høyt gjerde rundt søplekassene ved kjøkkenet på Ilebu.

Alle fanger har vært utsatt for tortur legemlig og åndelig etter beste tyske Gestapomønster. Tiltross for at den tidligere justisminister offisielt har fremholdt av N.S.-fangene behandles som almindelig varetektsfanger, ble fangene i de første måneder på Ilebu nektet å lese bøker og aviser. Fremdeles har de ikke en vanlig varetektsfanges lovlige rett til å røke, motta besøk av sine pårørende eller få tilsendt matpakker, hva selv Grinifangene fikk lov til. Gud nåde de som gripes i å spille bridge, for da kommer straffen ved celle i fengslet.

Den samme behandling av fanger er blitt øvet i de fleste fengsler landet rundt, så der synes klart at det er utgått en parole herom fra et høyere hold.

Disse mennesker som har satt dette Gestaposystem i sene og likeså der har vært de utøvende hender - har et forferdelig ansvar på sine skuldre, som de engang bør trekkes til ansvar for.

Disse mennesker har skapt en kløft mellom to lag innen vårt samfund som det kan komme til å ta en menneskealder å slå bro over, hvis disse forhold skal fortsette og hvis Landssvikanordningen skal praktiseres på den måte som kun N.S.-medlemmer har fått føle.

Hele vårt samfund er ute på et skråplan som fører til en dyp avgrunn, hvor splid og fiendskap kommer til å herske mellom landsmenn i årrekker fremover. - nettopp fordi der er utøvet en rå og umenneskelig behandling mot de fleste N.S.-menn og kvinner, og fordi disse alle som en mener at all rettssikkerhet er forsvunnet her i landet. Noen likhet for loven er der jo ikke lenger tale om.

Når en nå tilslutt taler om likhet for loven, kan det være på sin plass og minnes noen ord i en redaksjonell artikkel i Verdens Gang 1945, hvor regjeringen Nygaardsvolds forhold i tiden før den 9. april 1940 ble behandlet. I denne stod der:

"Til Johan Nygaardsvolds heder skal det derimot sies, at han er en av de få politikere som har stått åpent frem og innrømmet sine feil her. Hele folket vil huske da han gjorde det i en kringkastningstale fra London. Det var en ærlig manns avbikt i en tung stund."

Nygaardsvold fikk avlad av Stortinget med æreslønn fremover. Hadde denne regjering gjort sin plikt mot fedrelandet hadde der aldri blitt konstruert et slikt ord som landssviker. På dette hold skulde de første søkelys være rettet, når det gjelder landssvik. I de hektiske dage sommeren 1940 var det mange som feilet, selv våre aller høyeste menn med kirkens primas i spissen. Skal der nu være likhet for loven hvorfor skal en da ikke gi avlad til de medlemmer av N.S. som ikke direkte har gjort noen forbrytelser, men som kun har fulgt sin overbevisning. Selv om mange mener at der nu har tatt feil av veien og målet, så er de dog ikke alene om å ha feilet.

"Krigsprofitorer".

Eksempelsamling.

Nedenfor er gjentatt endel spredte eksempler, samlet helt tilfeldig og uten forsøk på fullstendighet, men som tjener til belysning av "krigsprofitorer" - begrepets gjennomførte almindelighet og til belysning av den humbug som drives med såkalt nasjonal holdning under krigen. Samlingen kan forlenges i det uendelige - det er bare å spørre seg for hos hvilkensomhelst forretningsmann, som har hatt selv den minste forbindelse med tyske ordres under krigen:

1. Om Norsk Hydro kan der i tillegg til hva som tidligere er opplyst også meddeles at firmaet anvendte betydelige beløp for å mangedoble produksjonen av tungtvann ved anleggene i Såheim og Vemork og dessuten gikk igang med nyanlegg på Notodden, hvilket alt selvsagt var helt frivillig og på eget initiativ.

2. Hele den norske aluminiumsindustri arbeidet under krigen for tyskerne og uten sabotasje eller hindringer av noen art. Nordisk Aluminiumindustri i Holmestrand fremstillet der for flybygging uunverrlige kvanta duraluminium.
3. Alle landets gruver arbeidet for tyskerne. Her var jo produksjonen lett å overse og kontrollere, men en hørte ikke noe om der ikke ble lagt godvilje til. De norske gruver leverte meget krigsviktige varer. Fra Sydvaranger fikk tyskerne den høyprosentlige jernmalm inntil russerne kom, Fra Kisgruvene fikk en kis for det uhyre viktige krigsmetall kobber, som Europa er så fattig på og fra Knaben Gruber, som forøvrig eies av svenskene dekket tyskerne 85% av sitt molybdenbehov. Glimmer er en vare som brukes meget i fly- og elektroindustrien. Tyskerne dekket nesten 100% av sitt behov herfor ved hjelp av de norske glimmergruvers produksjon.
4. Akers Mck. Verksted innførte unner krigen dobbelt skift og blandt de firmaer som forsynte automobilbransjene med deler og lign. varer kan nevnes Møller & Larsen, Oslo, Otto Karud og Oslo Tannhjulfabrikk. Presenninger og seilduksdekk ble levert av Petter Høeg i Drammen. Varene var forsynt med kamuflasjemaling også.
5. Chria. Seilduksfabrikk mottok efter eget forlangende folk som de tyske myndigheter utskrev fra annen industri, som var beskeftiget med dekning av det norske civilbehov.
6. Papirfabrikkene leverte ikke bare papir til den tyske og N.S.-propagandaen, men også alt det papir som bruktes i erstatningsøymed. Dette muliggjorde en sterk besparelse av krigsviktige tekstilråvarer.
7. Hunton Bruk, Birger Langmoen og Nøsted Bruk, Drammen, fremstillet isolasjonsplater og mottok, som nevnt i et enkelt tilfelle, valuta for innkjøp av nødvendige varer og maskiner. Denne valuta fortrengete den som så sårt trengtes for det sivile norske matvarebehov. Som takk herfor forpliktet bedriftene seg til å levere isolasjonsplater også til Tyskland.
8. Egeland Bruk (Disp. Heiberg) opprettet en fabrikk unner krigen for produksjon av bygningsplater (cementplater av cement og treull) som ble benyttet av tyskerne i Norge. Et slikt personlig tiltak kunne jo bare tjene tyskerne her sålenge okkupasjonen varte. Hvorfor ventet kan ikke til krigen var over.?
9. I 1940 og 1941 leverte som bekjendt og offentlig opplyst i pressen, selveste høyesterettsjustitiarius Paal Berg trelast fra sine skoger til trelastbruk og sagbruk på Arnes, som igjen leverte flylemmer og barakker til tyskerne.
10. Arkitekt Fjoran i Oslo henvendte seg allerede i april eller i begynnelsen av mai til den tyske vernemakt for å reklamere for sine spesialtegnede barakker. Disse tegninger ble akseptert og de barakker som ble bygget ble belastet med 2% honorar til arkitekten.
11. Entreprenørfirmaet Furuholmen har hatt store kontrakter med tyskerne og firmaet var stadig i markedet for å skaffe seg trelast.
12. Gartneriene i Oslo ble stadig protegert av tyskerne, som påla dem å dyrke prydblomster til fortrengeelse av den hårdt påtrengete grønsakdyrking. Det første var imidlertid en meget bedre forretning og gartneriene brukte villig vekk det kostbare brensel og den rasjonerte elektriske energi til denne luksusproduksjon.
13. Så å si samtlige fiskegrossister i Oslo, visstnok også i andre byer, lå på kne for tyskerne i de første år for å selge fisk, som etter de opptrukne regler skulde gå til sivilt behov. Endog fiordfisk som kom inn til Drøbak ble av statens stamete hand

14. Den Norske Steinullfabrikk på Kongsberg og Steinullfabrikken i Larvik satte igang stordrift for å kunne levere mest mulig av dette isolasjonsmiddel til de tyske barakker. Det var intet press fra tyskernes side for disse leveransers vedkommende,
15. Mineralvannfabrikken Nora i Oslo utvidet under krigen sin bedrift med danske kroner 100.000.- for å kunne tilfredsstille tyskernes store etterspørsel, Oslo Kullsyrefabrikk og Sigurd Heselberg, som eneforhandler for Norsk Hydro, leverte den fornødne kullsyre. Moss Glassverk arbeidet på spreng for å tilfredsstille de fornødne crownkorker og emballagefabrikkene hadde sin fulle hyre med levering av de nødvendige kasser, alt for å kunne tilfredsstille den svære tyske etterspørsel til casioner og kaminer og tyske kaffeer.
16. Alle landets fruktkonservesfabrikker var i utstrakt grad engasjert for tyskerne. Store utvidelser og nyanlegg ble foretatt for å dekke behovet. I særdeleshet var to fabrikker i Grimstad, en i Brevik, en i Tønsberg og en i Brummundal profitører i denne bransje.
17. I 1940 - 1941 leverte Ellof Ringnes vitaminpreparater for et sekssifret beløp til tyskernes store Bio-kjemiske fabrikk Merck i Darmstadt. Disse preparater ble fremstillet i en der-til under krigen etablert fabrikk. Vitaminpreparatene kunne i høyeste grad trenges til dekning av det sivile norske behov, som ble større og større under krigen, og som viste seg i det sterkt stigende antall tilfeller av a-vitaminoser. Ringnes hadde før krigen ikke noen besfatning med fremstilling og salg av vitaminpreparater. Han oppholdt seg i Berlin på det tidspunkt da okkupasjonen av Norge fant sted og vites der å ha ført konferanser med ledende personligheter.
18. Selvfølgelig har også oljeindustrien De-No-Fa og Lilleborg i spissen, samt landets margarin og sepefabrikker i høy grad vært engasjert for tyskerne. Det ble i gang satt hvalfangst i Nord-Norge for å tilfredsstille de tyske behov.
19. Færve- og lakkeindustrien gjorde glimrende forretninger med leveranser til tyskerne, som derved ble satt i stand til å kamouflere krigsviktige anlegg, foruten de brukte varene til maling av skip, biler og andre transportmidler. Nye surrogater og oppfinnelser ble innprodusert og levert av norske fabrikker. Alna Fabrikker på Grorud oppfent under krigen således en ny komposisjon som impregneringsmiddel for barakker. Hvorfor holdt ikke fabrikkene denne oppfinnelse tilbake?
20. Vera Fabrikker, Sandefjord, innledet sine forretninger direkte med Luftgau i Oslo allerede i juni 1940. Firmact ordnet seg senere med en mellommann. Luftgaus store ordres på malerverver ble fordelt på Vera, Grorud Kemiske Fabrikker, Monopol i Bergen. Etter hva det opplyses senere er Veras store forretninger "godtatt" av Landssvikavdelingen, da innehaveren var god patriot. Men hans mellommann er blitt arrestert som krigsprofitør.
21. Konfeksjonsindustrien hadde hendene fulle med å etterkomme tyskernes ordres. Især var behovet for saueskinnsplenser enormt. Bukser, jakker og hele frakker ble fremstillet, ikke bare for de tyske tropper i Norge, men også sendt til Finland og tyskernes østfront. W.C. Møller i Drammen måtte ansette nytt personale og arbeide under høytrykk. Garveriene, skinnopp-

kjøperne, alle kappedes om å dekke tyskernes militære behov. Herman Mehren, Oslo, leverte allerede i 1940 tyske offisersuniformer, uniformer til Reichskommissariat og til de nyutnevnte kommissariske statsråder. Innehaveren reiste selv i 1941 til messen i Leipzig, og har senere ved hjelp av quislinger skaffet seg stoffer og materialer. Han kunne derfor stadig utvide sin forretning. Et firma i Storgaten i Oslo drev en pelssalong og ansatte i 1940 en tysker som salgssjef. Det hadde Gestapo som hovedkunde. Innehaveren, Carlos Peterson, pleiet privat omgang med tyskerne og inviterte Gestapofolk på seilturer med sin flotte 12-meter. Han drev svartebørs i stor stil og fikk en stor mulkt og gikk konkurs. Den 10. mai 1945 opptrådte han som hjemmefrontmann.

22. Tyskerne satte igang store frostfiletfabrikker, nemlig en i Trondheim, en i Bodø og en i Hammerfest. Fabrikken i Bodø arbeidet utelukkende for tysk regning. Men fiskeoppkjøperne og alle andre beskjeftigede og tilknyttede var like ivrig og interessert i å skaffe fabrikken de nødvendige kvante råstoff. Som bekjent gikk en vesentlig del av våre saltvannsfiskeriers utbytte til tysk behov. Det gikk så vidt at tyskerne med motorbåter møtte opp på feltene og kjøpte fisken direkte av fiskerne, som altså gjorde seg skyldige i å undra den norske befolkning den høyt påtrengte fisk til fordel for tyskerne og egen pengepung.

23. Transporten av de viktigste krigskontrabande-artikler ble avviklet knirkfritt like til krigens slutt, takket være en betydelig og ofte særdeles frivillig innsats fra de norske transportinteressertes side. Dette gjelder både til lands og til vanns. Naturligvis er her skipsfartens menn særlig interessert, men også transportmidlene til lands ydet sin betydelige innsats og uten at noen hørte om vrangvilje eller sabotasje før akkurat i de siste måneder. Alle, både eiere, overordnede og arbeidere har her et stort ansvar. Blandt andre profitører til lands kan nevnes Einar Sundby i Oslo. Firmaet hadde bl.a. avviklingen av den store stykkgodstrafikk mellom Tyskland og Norge.

24. Samtlige skifabrikker øket sin produksjon med over femti prosent under krigen, tiltross for at de visste at deres produksjon av ski og sportsartikler var overordentlig krigsviktige. I denne bransje var Sigmund Ruud en av de ivrigste til å kapre bestillinger.

25. Som et illustrerende eksempel på humbugen i forståelsen av hva som var landssvik og hva som var god nasjonal holdning, kan nevnes følgende: Under krigen måtte skuespiller Oscar Egde Nissen slutte på Centralcateret på grunn av fyll. Han søkte så arbeide og fikk dette hos A/S Nubis som utelukkende var beskjeftiget for den tyske vernemakt på Åndalsnes. ~~Kanskje~~ Her ble han timeskriver, men fikk avskjed på grunn av fyll. Han fikk stilling ved en annen tysk avdeling på Åndalsnes som formann for en arbeidsgjeng som losset og lastet ammunisjon. Herunder fikk han kappet av et stykke av sin tommelfinger og denne molest vil da for all hans tid minne ham om den tid han gjorde tyske tjeneste. Imidlertid fikk han også her avskjed av samme grunn som tidligere. Han reiste derpå til Sverige og ble stor patriot. Ved hjemkomsten spiller han hovedrollen i Grinifilmen.

26. Forretningsfolk reiste i stor utstrekning under krigen til Tyskland for å drive "Studie" og for å knytte forretningsforbindelser. Bennets Reisebyrå arrangerte fellesreiser til Leipzigermessen bl.a. og her deltok mange patrioter. Gruppevis og bransjevis ble der også for tysk regning sendt delegasjoner til Tyskland.
27. Ingwald Nielsen (hvis innehaver Odd Nielsen nylig er blitt dekorert av Norges konge) gjorde under hele krigen de største forretninger med tyskerne. Han sendte sin byselger, Rolf Randahl, hver eneste morgen mellom 8 og 9 for å være først ute hos Luftgau for å få tek i de ordres han kunne effektuere.
28. Firmaet Lehmkuhl sendte også sin selger opptil Luftgau ledsaget av dennes forlovede. Hans representanter reiste også rundt i landet til de forskjellige Dienststeller for å oppta ordres.